

Apšereniš

Slavnost u příležitosti postřížin

Vendula Segerová

Druhou červnovou neděli roku 2000 se v podvečer v hotelu Praha v Dejvicích sešlo asi sto padesát lidí, aby společně s rodinou rabína N. C. oslavilo třetí narozeniny jejich syna spojené s rituálem prvního stříhání vlasů zvaným „apšereniš“¹. Apšereniš se dodnes, na samém konci 20. století, dodržuje v rodinách a komunitách chasidských Židů² – tedy těch, kteří se přísně řídí halachou a uznávají pravidla daná tradicí.

V Praze představují stoupence chasidského hnutí pouze dvě rodiny cizinců, které patří k hnutí Chabad.³ Jedna z nich přijela do Prahy vykonávat misii. Pro své dítě uspořádala rituál postřížin a v rámci svého poslání se přidržela zvyklosti pozvat co nejvíce známých, byť to nebyli chasidští Židé. Chasidé proto tvořili na oslavě naprostou menšinu přítomných.

1. „Apšereniš“ – první rituální stříhání vlasů židovského chlapce

„Apšereniš“ je podle pojetí judaismu *minhag*⁴ – tedy rituál zavedený

¹ Apšereniš – v jidiš stříhání vlasů.

² Chasidé (heb. chasidim) znamená doslova zbožní. Obvykle se používá pro označení bohabojných Židů, kteří zasvětili svůj život *gmilat chasidim* (dobročinným skutkům) a přísnému dodržování *halachy* (náboženský zákon) a tradice. Nábožensko-společenské hnutí chasidismus má silné pietistické a mystické kořeny. Zdůrazňuje ctnosti „radostně sloužit Hospodinu v plesání“ (Ž. 100:2) a vyjadřuje svou oddanost k němu spíše modlitbami než pouze studiem a zběhlostí v Talmudu. Zakladatelem hnutí byl rabín Jisrael ben Eliezer (1700–1760), známý jako *Baal Šem Tov*.

³ Chabad je chasidské hnutí obnovené v USA a v Izraeli, kde nyní existují vzkvétající komunity. Opírá se o tři proklamované duchovní hodnoty: moudrost, hluboké pochopení a vědomosti (zkratka chabad). Činnost Chabadu je založena na výelově a misijní činnosti po celém světě.

⁴ Minhag je zvyk, který nemusí mít platnost zákona, ale přesto se stal zavedenou židovskou praxí. Všeobecně přijaté zvyky, jež nejsou v rozporu s halachou, jsou považovány za legitimní rozšíření Tóry.

zvykovou praxi. Obdobn rituály postřizhin jsou znm nejen v indoevropsk a evropsk křestnsk tradici, ale i v tradicích jiných kultur.⁷

Všeobecn přijimn názor se shoduje v tom, že v judaismu se jedná o rituál z prvého století n. l., z období Miřny.⁸ Původ rituálu v židovských komunitách dostupn literatura neuvádí.

První psemn zmínka o „apšereniř“ – rituálu spojenm s oslavou – pochází ze 16. století od rabína Ha-Ari,⁹ kter dal ostřihat svého syna ve věku tří let. Dle jednoho z jeho říká tento rituál i oslavu pro syna uspořádal na svátek *Lag be-omer*¹⁰ u hrobu rabína řmona bar Jochaje v Meronu (Izrael) při pouti, kterou sem vykonal z Egypta.¹¹

Rituln prv střihání vlasů je zmnno i v dalř rabnsk literatuř, ze které je zřejm, že i před postřizhinami syna rabína Ha-Ari se jednalo o dležit rituln akt – v 16. století spojen s pout ke hrobu některého z významných rabínů. Např. v knize Otázek a odpovd rabína Ratbaze (Rabenu David ben Zimra – 16. stol.) je položen dotaz týkající se rituálu ostřihn chlapce spojeného s pout k hrobu rabína řmuela ha-Navi, kter nebylo mořn uspořádat, neboť území bylo zabráno křestny.¹² Rabín odpovd – namísto vykonání pouti je mořn zaplatit cdaka¹³ o stejn hmotnosti jako ostřihn vlasů dítěte.

Jin varianta výkladu prvého střihání vlasů židovského chlapce vychází z provnn člověka ke stromu.¹⁴ Odkazuje na Tru: „Stejn jako strom i člověk vyrůstá z malého semínka, rozpíná větve, dozrv a plod ovoce. Po dobu prvých tří let se ze stromku nesmí sklízet ovoce k dalřmu užitku. A proto se také

⁵ Niederle, Lubor: *Život starých Slovan*. D. I., sv. 1. Praha, Bursík a Kohout 1911, s. 62–66. (Niederle uvádí psemn zprávy o postřizhinch u Āech z 10. století, u Rus a Poláků z 12. století.) – Srov. tř Potkařski, K.: *Postrzyżyny u Slowian i Germanw. Rozprawy Akad. Krakwskiej*. Ser. II., T. 7., 1895, s. 407.

⁶ Niederle, L.: *Život...*, c. d., s. 63–65.

⁷ Van Gennepe, Arnold: *Přechodov rituály*. Praha, Nakladatelství Lidov noviny 1997, s. 58. – Postřizhiny patří ke kulturn tradici i v Japonsku. Za tuto informaci děkuji PhDr. Věří Halászová.

⁸ Miřna – souhrnn kodex halachy (nbořensk zákon judaismu) sepsan ve 12. století.

⁹ Rabín Jicchak Luria řil v letech 1534–1572.

¹⁰ Lag be-omer je svátek ppadajc na 33. den omeru (tedy 18. ijar židovského kalendářů). Jedna tradice ho spojuje s druhou osvobozeneckou válkou Žid proti řmanm (povstání Bar Kochby) ve 2. stol. n. l, kdy zzraĀn ustal mor mezi uĀednky rabiho Akivy. Proto se tento den slaví jako „svátek uĀenc“ a jsou zruřena omezen platc v období omeru (zákaz střihání vlasů, uzavírání sřatk, veřejných zábav apod.). Podle jin tradice zemřel na Lag be-omer rabín řmon bar Jochaj, a proto se v tento den konají v Izraeli pout k jeho hrobu v Meronu.

¹¹ Serebryansk, Y. Y.: *Yalkut ha-tisoret*. New York, Mendelson Press, 1997, s. 11.

¹² Tamtř, s. 10.

¹³ Cdaka – milodar. V daném kontextu se jedná o konkrtn milodar.

¹⁴ Dt 20,19.

Chlapec před apšereniš, Praha 2000. Foto: Karel Cudlín

malému chlapci do tří let nestřihají vlasy“.¹⁵ Také v Jeruzalémském talmudu (dokončen v 5. stol. n. l.) můžeme najít zmíněnou souvislost mezi zvykem stříhat vlasy ve věku tří let a prvním česáním ovoce stromu.¹⁶

2. Význam prvního stříhání vlasů

Z hlediska judaismu má rituál dva symbolické významy vázané na přechod z věku dítěte do věku vzdělatelného chlapectví. Prvním symbolickým významem je přijetí identifikujícího znaku. Chlapci jsou poprvé ostříháni vlasy do *pe'ot* tvaru – poprvé se mu ponechají pejzy¹⁷ a uplatní se *micva*¹⁸ – náboženský příkaz: „*Nebudete si přistřihovat na hlavě vlasy do-*

¹⁵ Text převzat z pozvánky na slavnost *apešerniš*, která se konala v Praze. – Člověk je přirovnáván k zákonům týkajícím se prvních plodů. Orla je v zemědělském kontextu ovoce nově zasazeného stromu, podle židovského zákona zakázané. Po první tři roky růstu stromu se takové ovoce nesmělo jíst, ve čtvrtém bylo považováno za posvátné a muselo se odnést do Jeruzaléma a teprve pátého roku se mohlo jíst volně (Lv 19,23–25).

¹⁶ Serebryanski, Y. Y.: *Yalkut...*, c. d., s. – odkaz na Jeruzalémský Talmud, Kniha Pea 1,4.

¹⁷ *Pe'ot* (pejzy) – specificky upravené okraje vlasů a vousů, které biblický zákon zakazuje po celý život stříhat a holit.

¹⁸ *Micva* – náboženský příkaz či přikázání (plurál *Micvot*), které je Žid povinen plnit.

Vrchní zemský rabín odstřihuje pramen vlasů, Praha 2000. Foto: Vendula Segerová

kola, nezohaviš si okraj plnovousu“.¹⁹ V tomto případě se tedy jedná o *micvu* samu o sobě. Druhý symbolický význam se váže k zahájení věku výchovy, který začíná podle chasidské tradice ve třech letech. Zahájení výchovy i okamžik, kdy chlapci byly poprvé ponechány *pe'ot*, jsou z náboženského hlediska důvodem k oslavám. Dítě má cítit z oslav důležitost okamžiku. Rituálem se zdůrazňuje význam výchovy v základním slova smyslu a současně se do povědomí dítěte vkládá uvědomění si významu *pe'ot*, jež jsou pro Chasidy sebeoznačením „*znaméním lidu Izraele*“ a výrazem zřeknutí se modloslužebnictví.²⁰

¹⁹ Lv 19,27.

²⁰ Rabín Maimonides píše, aby si Židé nestříhali a neholili *pe'ot* jako to dělají křesťané. Srov.: Maimonides: *Morci Nevochim*. Jeruzalém, Massada 1986, s. 11 a s. 117 a Maimonides: *Hilchot avodat kochavim*. Jeruzalém, Massada 1978, s. 92.

Modloslužebnictví – v judaismu uctívání model či falešných bohů, zakázané druhým z Desatera přikázání. Zákony týkající se modloslužebnictví jsou v judaismu velmi přísné a důležité. Nestříhat si *pe'ot* znamená také nesloužit cizím bohům. V knize Jeremjáš je psáno, že kdo si holí skráně, protíví se Bohu. Jr 9,25.

Zahájení období výchovy je pokládáno za natolik důležité, že vlivní rabíni se dokonce shodují, že se může rituál konat i ve dny, kdy je podle *halachy* stříhání zakázáno (např. svátky). Výjimečnost rituálu a slavnostní *se'uda*²¹, která ho doprovází, je zřejmá i z pravidla, že při rituálu a oslavě může být přítomen také člověk, který je v období smutku a oslav se v tomto období běžně nezúčastňuje.

Přes závazný sjednocující význam prvního stříhání vlasů chlapců chasidských rodičů existují i v současnosti rozdíly v řadě dodržovaných zvyklostí. Týkají se především výběru dne a místa konání rituálu, věku, ve kterém chlapec podstupuje postřižiny, znakových atributů, struktury slavnosti i zvyklostí spojených přímo se stříháním vlasů.^{21a}

3. Věk dítěte při prvním stříhání vlasů

Věk prvního stříhání vlasů chlapce je v chasidských rodinách určován různými zvyklostmi, které se liší. Časové rozpětí se pohybuje mezi 13 týdny až 5 lety. Původ těchto odlišností není znám.²² Dnes nejrozšířenější praktika je stříhání vlasů v den chlapcových třetích narozenin. Chasidé, kteří upřednostňují vysvětlení srovnávající člověka se stromem a jeho plody, dodržují den rituálu přesně na den chlapcových třetích narozenin. Pokud je oslava z náboženských důvodů (např. zákaz stříhání vlasů o svátcích) posunuta, uskutečňuje se hned v nejbližší možný následující termín. Postřižiny se v těchto rodinách neprovádějí před třetími narozeninami. Naproti tomu určitá skupina chasidů („Skvíra“), která věří v souvislost postřižin s odstavením dítěte, nechává v současné době stříhat své syny ve věku dvou let.²³ I tato skupina odkazuje na Tóru: „*Dítě rostlo a bylo odstaveno. V den, kdy Izáka odstavili, vystrojil Abraham veliké hody*“.²⁴ Ve vysvětle-

²¹ *Se'uda* – slavnostní jídlo nebo hostina. V judaismu se potěšení z jídla a z pití považuje za pozitivní *micvu*.

^{21a} Zajímavý zvyk je dodržován chasidskými Židy v Jemenu. Od tří let chodí chlapec oblečen v šatech jako žena, je tak i *česán* (vlasy *sčesány* do copů). Od čtyř let potom chlapec obléká jako muže, poprvé ho *ostříhají* a *nechají* mu *pe'ot*. – Někteří sefardští Židé chlapci půl roku před ostříháním zakrývali hlavu látkou. Zmínila jsem již zvyk z Jemenu, kdy chlapec byl od tří do čtyř let oblékán do ženských šatů (*antri*). Pod nimi nosil krátké kalhoty a kolem krku měl železný kroužek zvaný *tok*. – Sefardští Židé – Sfaradim – *doslova* „obyvatelé Sefardu“, což je místo, o němž se zmiňuje Bible a které bylo později identifikováno jako Španělsko nebo Pyrenejský poloostrov. Výraz Sfaradim označuje Židy odvozující svůj původ od předků, kteří žili až do vyhoštění v roce 1492–1497 ve Španělsku a Portugalsku. Vliv Sefardů pronikl zejména mezi italské, balkánské a orientální židovstvo.

²² Serebryanski, Y. Y.: *Yalkut...*, c. d., s. 21–27.

²³ Odstavení ve dvou letech podle výkladů Raši Gn 21,8.

²⁴ Gn 21,8.

ních k Tóře je pak uvedeno, že se jedná o věk dvou let.²⁵ V další literatuře je uveden *apšereniš* ve věku tří, čtyř nebo pěti let věku dítěte.²⁶

4. Den konání apšereniš

Přes zřejmou snahu uspořádat slavnost spojenou s prvním ostříháním v den třetích narozenin chlapce jsou možné i výjimky. Oblíbené je spojit apšereniš ještě s jinou slavnostní příležitostí a uspořádat oslavy ještě velkolepější. Dalším důvodem jiného data může být chlapcovo narození v den, kdy je biblickým zákonem zakázáno stříhání vlasů (např. období *omeru*). Řada rodin tento zákaz dodržuje. Proto hodně lidí čeká a rituál pak uspořádá na svátek *Lag be-omer* spojený s poutí na horu Meron.

5. Místo uspořádání apšereniše

Zvyklosti v místě pořádání slavnosti apšereniš se velmi liší od komunity ke komunitě. Často se apšereniš koná v synagóze. O svátku *pesach*²⁷ se nejednou spojuje s poutí k hrobům slavných rabínů a o svátku *Lag be-omer*, který je oblíbeným dnem konání této slavnosti, se spojuje s poutí na horu Meron k hrobům významných rabínů Šimona bar Jochaje a Ha-Ari.²⁸ Možný je i výběr místa naprosto světského.

6. Struktura slavnosti

Apšereniš jako symbolický akt převedení chlapce do nových souvislostí jeho etnické a kulturní identity má časově dvě fáze.

Vlastní slavnosti předchází období, kdy je chlapec připravován a utvoren v přesvědčení o významnosti a jedinečnosti rituálního aktu postřížin. Doba této ideové přípravy trvá i několik týdnů. Chlapci je vysvětlena důležitost jeho třetích narozenin, spojených s prvním ostříháním vlasů, ponecháním *pe'ot* a zahájením věku výchovy. Jsou mu vysvětleny i praktické změny, k nimž v jeho životě dochází, jejich duchovní význam i symbolické podoby. Od této chvíle se ve shodě s tradicí velmi dbá na nošení *kipa* (jarmulky)²⁹ a *talit katan*.³⁰ Pokrytí hlavy (*kipa*) – ačkoli ho biblický

²⁵ Raši Gn 21,8.

²⁶ Sapir, Y.: Even Sapir. Jeruzalém, Massada 1980, s. 47.

²⁷ *Pesach* – první ze tří poutních svátků, které Židé slaví každý rok; začíná v předvečer 15. nisanu a trvá sedm dní. Připomíná izraelský odchod z Egypta a vyznačuje se mnoha zvláštními předpisy a zvyky.

²⁸ Šerel'ryanski, Y. Y.: Yalkut..., c. d., s. 39.

²⁹ *Kipa* – jarmulka neboli čepička, kterou věřící Židé nosí ve shodě s tradicí. Je tedy náboženským symbolem. Ačkoli to biblický zákon nepředepisuje, bylo pokrytí hlavy při modlitbě považováno v době Talmudu za chvályhodné.

zákon nepředepisuje a bylo v době Talmudu považováno pouze za chvályhodné při modlitbě – se dnes stalo výrazným vnějším sebeidentifikujícím symbolem, symbolem dobrovolně a uvědoměle přijatým. Naproti tomu nošení *talitu*, druhého, byť méně viditelného symbolu, je v souladu s biblickým nařízením vytvořit trásně (cicit) na čtyřech cípech oděvu muže.³¹ Při postřižinách chlapec přijme i tento symbol. Nadále ho má nosit pod oblečením, i když ne přímo na těle. Chlapec tedy přijímá vnější atributy judaismu, aby se nadále staly součástí jeho uvědomělé náboženské identity.

Vlastní slavnost naplňuje ústřední rituál postřižin a doprovodná hostina. Základem rituálu je postupné odstřihování jednotlivých pramenů vlasů, které chlapci narostly po dobu jeho tříletého života. Tento akt je záležitostí kolektivní, již se účastní především otec dítěte a přítomní muži. Je považováno za velkou čest být vyzván jako účastník oslav k odstřižení pramenu vlasů dítěte. Nejvýše poctěn je ten, kdo odstříhne první pramen vlasů. Jsou komunity, kde ženy mohou také stříhat, jinde to není obvyklé. Jsou komunity, ve kterých stříhají v daném pořadí příslušníci rodů *kohen*, *levi* a *israel*.³² V průběhu stříhání chlapec dostává dárky a sladkosti. Čas, po který probíhá postupné odstřihování jednotlivých pramenů vlasů, se může protáhnout na desítky minut a trvá až do slavnostní hostiny. Po tomto rituálním ostříhání vlasů přítomnými přijde holič a dítěti vlasy upraví. V některých rodinách se vlasy schovávají, jinde se zváží a dává se *cdaka* ve formě peněz či zlata o hmotnosti ostříhaných vlasů. *Cdaka* se dává s vírou, že dítě bude bohabojné.

³⁰ *Talit katan* (malý talit) – obdélníkový kus látky (nejraději vlněné) s připevněnými trásněmi, uprostřed má otvor, který umožňuje zvednout jej přes hlavu. S výjimkou spánku jej má zbožný Žid stále na sobě. Kromě malého talitu existuje velký talit (*talit gatai*). Jedná se o obdélníkový modlitební plášť, který nosí muži starší 13 let pouze při modlitbách.

³¹ Nu 15, 37–41.

³² *Kohen* – členové kmene Lévi, potomci Árona a jeho synů, kteří byli pověřeni prováděním posvátných ritů ve stanu úmluvy a Chrámu. Instituce kohena se datuje od darování Desatera přikázání na Sinaji (Ex 28,1 atd); obětní a jiné povinnosti byly prováděny za asistence levitů až do zničení druhého Chrámu (r. 70 n. l.). Mnoho zákonů, výsad a povinností pro koheny zaniklo se zničením druhého Chrámu, některé dále zůstávají v platnosti dodnes (bohoslužba, sňatek, pohřeb aj.).

Levité – potomci Léviho, třetího syna patriarchy Jáкова, nikoli však v linii kněze Árona. V prvním a druhém období Chrámu prováděli různé úkony kohenu, sloužili i jako chrámoví zpěváci a hudebníci a jako učitelé žili z desátků. Dnes jim zbyly dvě výsady; při čtení z Tóry jsou vyvoláváni hned po kohenech, a umývají jim ruce, než čtou kněžské požehnání. – K funkci *kohenů* a *levitů* odkazuje i symbolika na Starém židovském hřbitově v Praze. Na náhrobku kohenu jsou sepnaté ruce při kněžském požehnání, levité mají na náhrobku symbol konvice na omývání rukou kohenu.

Israel – V náboženském a právním smyslu se termín vztahuje také na Žida, který není ani kohen ani levita, ale je Jisra'el (třetí široká kategorie židovského lidu). Příslušnost k rodům se dědí v otcovské linii.

Skončením aktu střihání začíná chlapci věk výchovy, a proto se s ním odříká část z Tóry.

Apšereniš v Praze

Chasidská slavnost apšereniš je sama o sobě výjimečná a v pražském kulturním prostředí pak navíc nová. V Praze žije sice kolem jednoho tisíce pěti set členů židovské obce, ovšem v současné době pouze dvě chasidské rodiny – konkrétně stoupenci *Chabad*. Chasidské hnutí v Čechách posledních sto let neexistovalo a nezakotvilo zde ani učení Chabad. Chabad je filozofie hnutí, které je spojováno s běloruským městem Lubavič, kde po 102 let žili jeho rabíni. Aktivita Chabadu v Praze se odvíjí od roku 1975, kdy se v Čechách začali pravidelně objevovat jeho zástupci z Londýna a New Yorku. Rabín N. C. se do Prahy přestěhoval s rodinou v roce 1996 a od té doby řídí činnost Chabadu v České republice, věnuje se podpoře židovské komunity a výchově.

Chlapec, pro kterého byl v Praze rituál postřižin uspořádán, byl před svým ostříháním postupně seznamován s důležitostmi třetích narozenin a nadcházející povinností nošení *talitu* a *kipy*, věděl přesně, co se bude dít a byl dobře připraven být téměř tři hodiny středem pozornosti tolika lidí.

Pro slavnost, kterou rodiče uspořádali přesně v den chlapcových třetích narozenin (podle hebrejského kalendáře), byl vybrán hotel Praha, neutrální půda disponující velkými prostorami a zkušeným personálem, který zajišťoval průběh slavností hostiny. Tento hotel také umožnil servírovat doma připravené košer pokrmy.

Pozváni byli záměrně početní hosté, členové Pražské židovské obce – tedy čeští občané, Izraelci žijící v současné době v Praze, Židé pocházející ze Slovenska, Nizozemí, Švýcarska, USA a z ostatních zemí světa, kteří v té době pobývali v Praze. Rodina rabína C. se snažila pozvat všechny, s nimiž je byť v sebemenším kontaktu. Na slavnost přijal pozvání i vrchní zemský rabín Karol Efraim Sidon a rabíni hnutí Chabad. Pozváni však byli nejen Židé, ale i jiní „dobří známí“ – např. lékař, právník apod. Slavnosti se tedy účastnili z velké většiny ti, kteří tradici postřižin neznali. Hlavním komunikačním jazykem pak navíc byla angličtina.

Slavnost se odehrávala podle jednoduchého scénáře. Obsahovala čtyři výrazné prvky: posazení chlapce do centra sálu, rituální akt kolektivního postupného odstříhávání pramenů vlasů (spojeného s předáváním darů), hostinu s tancem a předvedení chlapcovy dovednosti ve čtení hebrejské abecedy. Významné místo v průběhu celé slavnosti měla tradiční židovská

Chlapec dostává minci na cdaka, Praha 2000. Foto: Karel Cudlín.

hudba (klezmerim). Ta zněla na úvod, provázela příchod chlapce a jeho rodiny, podmalovávala další průběh slavnosti, včetně hostiny, a hrála i k tanci.

Chlapec, tedy hlavní aktér slavnosti, byl přiveden nenápadně a neoficiálně, ač byl uveden v době, kdy hosté již byli přítomni. Zůstal nenápadný, i když nikdy nebyl sám. Neustále byl obklopen svojí rodinou; na blízku mu byli jeho rodiče a především jeho o rok starší sestra. Poté, co byl usazen doprostřed sálu, jeho otec uvítal přítomné a stručně vysvětlil symbolický význam rituálu. Tím předznamenal první vrchol slavnosti – stříhání vlasů.

V den třetích narozenin dorostly chlapci vlasy až do poloviny zad. První pramen odstříhl otec, druhý Karol Sidon. Poté postupně volně přistupovali muži více i méně nábožensky významní a také ženy, aby odstříhli pramen vlasů; při odstřížení dávali chlapci dárky k narozeninám.³³ Podle rodičů nebyl důvod oddělovat od tak malého chlapce ženy, i když se ve

³³ Od rodiny dostal chlapec kipu, talit katan a další dárky běžné k tříletým narozeninám. Od hostů např.: knížky, hračky, oblečení, puzzle, pastelky, tříkolku atd. Od rabína ze Slovenska dostal minci, aby ji daroval jako cdaka. K tomuto účelu byla pokladnička na cdaka.

Muži při tanci, Praha 2000. Foto: Karel Cudlín

velmi ortodoxních kruzích oddělení mužů i žen dodržuje.³⁴ Část ostříhaných vlasů si rodina schovala na památku a jsou uchovány v deskách spolu s dalšími dokumenty týkajícími se rituálu (fotografie, pozvánka apod.), ostatní vyhodili.³⁵

Po dokončení větší části ostříhání byla zahájena slavnostní večeře, které předcházelo rituální mytí rukou.³⁶ Košer³⁷ masité menu³⁸ zvolila rodina.³⁹

³⁴ Zákony týkající se společného pobytu mužů a žen a jejich vzájemného chování jsou v judaismu velmi přísné a je dáno přesně, za jakých podmínek se mohou muži a ženy setkávat.

³⁵ Větší část odstřížených chlapcových vlasů rodina prostě vyhodí. Zacházení s prameny, které si rodina uschovala na památku, není zvykově určeno. Matka soudí, že je pravděpodobně ukáze před svatbou chlapcově nevěstě, ale není to pravidlo.

³⁶ Ruce se omývají rituálně před požitím chleba, který patří ke slavnostní hostině.

³⁷ *Košer* (heb. kašer) doslova rituální způsobilost. Termín označující náboženskou platnost některého předmětu či potřeby podle židovského zákona; zejména v případě potravin. – Maso podávané na hostině bylo dovezené rodinou z USA, ostatní produkty pocházely z Čech.

³⁸ Masité na rozdíl od mléčného je považováno za slavnostní.

³⁹ Složení pokrmů hostiny je naprosto libovolné, nepodléhá tradici, je záležitostí osobní volby rodiny. Slavnost se může konat i v dopoledních hodinách a potom se servíruje hostům snídaně apod.

Podávaly se čtyři chody: grapefruit, slaná palačinka zadělaná vodou plněná bramborovou kaší (předkrm), sekaná z hovězího masa pečená ve vodní lázni s těstovinami, pohankou a zeleninovou oblohou (hlavní masité jídlo) a zmrzlina.⁴⁰ Na stolech byly k dispozici nealkoholické i alkoholické nápoje. Hostinu zajišťovala z větší části sama rodina oslavence, část dodala pražská restaurace přísně dodržující pravidla kašrutu. Narozeninový dort upekla chlapci matka. Představoval talit katan (cicit), byl bílý s třásněmi a na dortu bylo napsáno hebrejsky „Mazal tov“ (čes. „Vše nejlepší“).

V průběhu hostiny začali chasidští rabíni tančit uprostřed sálu. K nim se přidalo jen několik dospělých mužů – a to přesto, že společnost byla mezinárodní. Někteří z mužů při tanci nesli v náručí své syny a dva z otců i dceru. V ortodoxních kruzích tančí muži a ženy odděleně. Ženy se ani nepokusily o taneční projev. V průběhu volné zábavy se pak ukázal i odlišný přístup k dětem při těchto slavnostních příležitostech – na rozdíl od rozložení rolí v české rodině starost o děti přijímali i otcové. Děti měly absolutní volnost; přitom se chovaly ukázněně.

Druhým vyvrcholením slavnosti, časově situovaným na samý závěr podávání pokrmů, bylo předvedení výchovy k hebrejské gramotnosti. Prezentovalo tu část rituálu, která uvádí do věku výchovy. Rabín N. C. si vzal syna na klín, sebe a jeho spojil přes ramena přehozeným velkým *talit*⁴¹ a dal mu číst na mikrofon hlásky hebrejské abecedy.

Modlení po jídle se konalo až v naprostém závěru, kdy již téměř všichni odešli. Ač je běžná společná modlitba, rozhodnutí ponechat ji na samý závěr padlo, aby lidé zůstali co nejdéle a neměli pocit, že po modlitbě je již vhodné odejít. Oslava trvala od počátku až do samého závěru více než tři hodiny.

Slavnost ohraničoval průběh neformální zábavy. Odstrížení prvního pramene očekávala celá společnost a reagovala zatleskáním. Další již bylo zasazeno do běžné společenské zábavy, při které lidé sice vnímali výjimečnost situace, ale nepřikládali jí přílišnou pozornost. Bavili se ve skupinkách, přecházeli sálem, odcházeli na terasy, děti si hrály v různých prostorách sálu, pobíhaly – pod dozorem zasahujících a pečujících rodičů, především otců. Rituální akty probíhaly mimovolně, bez scénické gradace. Pouze v závěrečné části byla zvýrazněna chvíle, kdy chlapec usedl otci na klín a četl hebrejskou abecedu.

⁴⁰ Servírováno bylo na krásných talířích na jedno použití; jedná se o pravidlo, kdy keramické či porcelánové nádoby z nekošer kuchyně, která byla v hotelu k dispozici, nelze dle zákonů kašrutu použít.

⁴¹ Chlapec chodí do školky Bet Chabadu v Praze, kde se bude postupně seznamovat s Tórou a se svými povinnostmi týkajícími se především náboženského života.

Hostina v hotelu Praha, Praha 2000. Foto: Karel Cudlín.

Ke koloritu slavnosti přispěla také oděvní stylizace účastníků. Chlapec, tedy hlavní aktér, byl oblečen do tmavě šedého fráčku, bílé košile s černým motýlkem a černých kalhot. Na hlavě měl slavnostní černou sametovou jarmulku s barevným tradičním zdobným lemováním, kterou dostal k této příležitosti darem od svých prarodičů z New Yorku. Černá barva byla vybrána proto, aby ladila s oblečením. Pod košilí měl svůj nový *talit katan*, který dostal k slavnosti od svého otce. Svým oblečením byl nejvýraznější postavou slavnosti.

Chasidští rabíni na slavnost přišli v tradičním černém slavnostním obleku⁴²; i oděvem zdůrazňovali důležitost rituálu a slavnosti. Otec si oblékl slavnostní kabát („sirtuk“) a pásek („chagura“) – na počest syna. Matka

⁴² Chabad neklade na rozdíl od chasidismu přílišný důraz na oblečení; nicméně rozlišuje mezi slavnostním a všedním oblečením. Velmi důležitou součástí oblečení je i pásek, který nosí věřící pořád při sobě a zaváže si jej, pokud se „k něčemu chystá“ – k modlitbě, uzavření dohody, náboženským rituálům. Materiál je libovolný, původ této zvyklosti je zřejmě od kohenů (velekněze) v době existence Chrámu, kdy pásek tvořil součást oblečení. Existují i další vysvětlení, výše uvedené považují informátoři za podstatné.

a chasidské ženy dle pravidel cudnosti judaismu volily důsledně polodlouhé šaty s dlouhými rukávy. Ostatní účastníci slavnosti se ve způsobu oblečení rozešli. Ženy, ač nepatřily k hnutí Chabad, se zčásti přizpůsobily jeho zvyklostem. Naproti tomu muži zůstali u svého běžného svátečního oděvu letních dnů.

V soukromí rodiny měla slavnost pokračování druhý den. Tehdy rodina pro syna připravila desku pomazanou medem, na které byla napsána hebrejská abeceda. Chlapec ukazoval na jednotlivé hlásky, četl je a při každé hlásce olízl prst namočený do medu symbolizujícího sladkost Tóry.^{38a} Hebrejská abeceda symbolizuje Tóru a s tím se pojí i výše popsaná zvyklost. Druhý den také chlapce vzali k českému holiči, aby vlasy upravil. Holič stříhá vlasy chlapcovu otci a již ví, že má ponechat pe'ot.

Reflexe rituálu nechasidskými Židy

Na rituál bylo pozváno mnoho hostů. Rodina v Praze vykonává misijní činnost mezi Židy. Z této skutečnosti vyplývá, že téměř všichni přítomní byli Židé. Přesto však vytvořili velmi rozmanitou společnost, kterou spojuje vědomí společných kořenů – ovšem již ne tolik sdílené tradice, zvláště pokud se jedná v českém prostředí o tak ojedinělou záležitost. Hovořila jsem s mnoha zúčastněnými a snažila se pochopit jejich názor na skutečněňovaný rituál. Jak jej vnímali? Co je zaujalo? Proč na tuto slavnost přišli? A co si myslí o praktikování takových rituálů v současném světě?

Odpovědi se sešly bez větších rozdílů, převládají velmi podobné dojmy ať u českých sekulárních či ortodoxních Židů, ať u sekulárních Izraelců žijících v současnosti v Praze nebo i u Židů jiné státní příslušnosti.

Rituál byl známý lidem, kteří přišli s rodinou N. C. do styku v posledních letech. Chlapec měl skutečně velmi dlouhé vlasy, takže vysvětlení, že bude ostříhán poprvé až ve třech letech, se mnoha lidem dostalo již dříve než pozvánka na apšereniš. Pro téměř všechny to byla nová zkušenost vidět chlapce s dlouhými vlasy, který nosí culík, aby mu nepadaly do tváře, a na hlavě kipu.

Shoda panuje v důvodech, proč přišli; jednalo se především o zvědavost nahlédnout do života této rodiny, který je pro většinu nechasidských Židů velkou neznámou a něčím záhadným. Mnoho jich také přišlo prostě sdílet radost a oslavit narozeniny chlapce. Oslavy dětských narozenin za účasti mnoha dospělých a dětí jsou např. v Izraeli běžné.

Vysledovala jsem i názory, že chlapec nebyl příliš důležitý, někteří cítili, že byl především prostředníkem poslání Chabadu, která byla hlavní náplní

celé akce. Naproti tomu všichni cítili úctu a obdiv k rituálům, velmi se jim líbí představa, že ještě někdo i výjimečné židovské rituály udržuje. Pro své děti by si je přálo jen pár jedinců, většina by je nechtěla z důvodů přijímání značné odlišnosti, a tím znesnadňování začlenění dítěte mezi ostatní „nechasidské“ děti.

Soupis informátorů

rabín N. C.		občan USA
paní rabínová E. C.		občanka JAR
T. A. K.	22 let	občan USA a Izraele
E. A.	22 let	občan Izraele
N. N.	22 let	občan Izraele
T. A. C.	22 let	občan USA a Izraele
T. A. L.	22 let	občan Izraele
N. N. O.	21 let	občan Izraele

Podle současné vědecké etikety jsou iniciály pseudonymem.

Použité zkratky

Bible

Gn	První Mojžíšova (Genesis)
Ex	Druhá Mojžíšova (Exodus)
Lv	Třetí Mojžíšova (Leviticus)
Nu	Čtvrtá Mojžíšova (Numeri)
Jr	Jeremjáš

Literatura

Bible. Praha, Česká biblická společnost 1995

Encyklopédia le-jahadut. Jerušalajim 1992

Kicur šulchan aruch. Izrael 1997

Newman, J. – Sivan, G.: *Judaismus od A do Z.* Praha 1998

Šarei halacha: *Kicur ha-halachot ha maasiot.* Izrael 1992

Serebryanski Y. Y.: *Yalkut ha-tisporet.* New York, Mendelson Press 1997

Upsherenish (Apšereniš)

First Haircutting Ceremony

Vendula Segerová

“Upsherenish” a yiddish word for “haircutting” is a beautiful custom marking the third birthday of a Jewish boy, as well as his formal introduction to Jewish education and practice.

The Torah compares man to a tree. A tree and a person both grow from a small seed, extend branches, reach maturity, and bear fruit. During the first three years of a tree’s life, its fruit may not be cut for use. So too, a little boy’s hair is not cut during his first three years.

The article is divided into seven parts. The first part explains from the religious and historic point of view the origin of the custom. Second part is about importance attached to the first haircutting ceremony. Parts three, four and five are about age of the boy that can vary, date and choice of the place of this beautiful Jewish tradition.

Part six describes the structure of the ceremony. Before the ceremony is explained to the boy the importance of the three years birthday connected with the first haircutting and leaving the “pe’ot”, wearing always the “kippa” and beginning of the age of education. During the ceremony all his hair is cut mostly by his father and present man.

The final part of the article shows a first haircutting ceremony of the son of rabi of Chabad N.C. in Prague, June 2000. It describes the custom, the birthday party and also the reflection of this tradition by a non-chasidic Jews.